

دانشکده روان‌شناسی
رشته روان‌شناسی اسلامی
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

رابطه پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین

استاد راهنما
حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا سالاری‌فر

استاد مشاور
حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجیب‌الله نوری

دانش‌پژوه
مجتبی گل‌براری

بهمن ۱۳۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

بسمه تعالی

صورت جلسه دفاع پایان نامه

باتمایدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد جناب آقای محبتی گلپهراری رشته: روانشناسی اسلامی گرایش روانشناسی مثبت گرا

تحت عنوان: رابطه بین پایداری به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین

با حضور اساتذ و راهنما، استاد مشاور و هیأت داوران در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۱ برگزار گردید و پایان نامه

ایشان با کسب نمره به عدد: ۱۷ به حروف: هفده با درجه خوب پذیرفته شد.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا احمدی	استاد ارشد	
استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا سالاری فر	استاد ارشد	
استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر نجیب الله نوری	استاد ارشد	
استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر جعفر جدیری	استاد ارشد	
نماینده تحصیلات تکمیلی: جناب آقای مصطفی زارعی		

معاون آموزشی
محمدرضا کریمی

دانشکده روان‌شناسی
رشته روان‌شناسی اسلامی
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

رابطه پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین

استاد راهنما
حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا سالاری فر

استاد مشاور
حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجیب‌الله نوری

دانش‌پژوه
مجتبی گل‌براری

بهمن ۱۳۹۷

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیانگر بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب مجتبی گل برای دانش پژوه رشته روان شناسی اسلامی مقطع کارشناسی ارشد، متعهد می گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه ام با موضوع:

رابطه پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی

و سلامت روانی زوجین

رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد

بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه با چاپ پایان نامه به صورت کتاب، اولویت با مؤسسه خواهد بود.

۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه، در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل چاپ گردد:

«کتاب حاضر حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته روان شناسی اسلامی است که

در سال ۱۳۹۷ در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی حجت الاسلام و المسلمین

آقای دکتر محمدرضا سالاری فر و مشاوره حجت الاسلام و المسلمین دکتر نجیب الله نوری

از آن دفاع شده است».

۳. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه دو نسخه از آن به کتابخانه و دو

نسخه نیز جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضاء

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت پایان نامه

این جانب **مجتبی گل براری** فرزند **رمضانعلی** متولد **بابلسر** به شماره شناسنامه **۷۶** صادره از **بابلسر** به شماره دانش پژوهی **۹۴۱۱۴۰۰۹** رشته **روان شناسی اسلامی** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی این جانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگر آن که در این زمینه از آن ها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط موسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

مجتبی گل براری

امضاء

تقديم

پيشکش به آستان کاملترين زوج عالم هستي، حضرت علي و زهرا (سلام الله
عليهما) و فرزند عزيزش حضرت صاحب الزمان (ارواحنا لتراب مقدمه الفداء) که چشمها
برای زيارت صبحش بيدارند.

تقدیر و تشکر

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

از اساتید گرامی حجج الاسلام دکتر محمدرضا سالاری فر و دکتر نجیب الله نوری که شاگردی محضرشان از بزرگترین افتخارات زندگی علمی ام می باشد، و همچنین مسئولین دلسوز مؤسسه اخلاق و تربیت کمال تشکر را دارم.

خالصانه ترین سپاس را تقدیم می کنم به پدر عزیزم که با غیرت خود الفبای زندگی به من آموخت.

زیباترین تقدیر را هدیه می دهم به مادر فداکارم که از اول آفرینش، هیچ واژه ای نتوانسته مهر او را معنی کند.

از همسر عزیزم به پاس قدردانی از قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش را برایم فراهم آورده است و همچنین فرزندان دلبندم که آسایش آنها آرامش من است کمال سپاسگزاری را دارم.

از درگاه خداوند منان، آرزوی سلامتی و توفیق روزافزون را برای همگان خواهانم.

چکیده

رابطه پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین موضوع پژوهش حاضر است. پابندی به فضائل اخلاقی و پرهیز از رذائل اخلاقی که در متون اسلامی بسیار تأکید شده، می‌تواند در آرامش و سلامت روان زوج‌ها مؤثر باشد. هدف این تحقیق، بررسی رابطه پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روان زوجین است. روش این تحقیق میدانی و همبستگی است که از سه مقیاس پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده نظری (۱۳۹۴)، صمیمیت واکر و تامپسون (۱۹۸۳) و سلامت عمومی گلدبرگ و هیلر (۱۹۷۹)، استفاده شد. جامعه در پژوهش حاضر، زوجین منطقه رودبست استان مازندران می‌باشند که با استفاده از روش تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای (خوشه و ساده)، تعدادی به عنوان نمونه انتخاب شدند. یافته‌ها با آزمون‌های آماری تحلیل شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد رابطه بین اخلاق اسلامی و صمیمیت مثبت و معنادار است. همچنین بین اخلاق اسلامی و مؤلفه‌های عدم سلامت روان رابطه منفی و معنادار وجود دارد. این پژوهش نشان می‌دهد رابطه بین صمیمیت و مؤلفه‌های عدم سلامت منفی و معنادار است. همچنین اخلاق اسلامی می‌تواند ۰.۲۵ از واریانس صمیمیت را پیش‌بینی نماید.

کلید واژگان: پابندی به اخلاق اسلامی، خانواده، صمیمیت زناشویی، سلامت روان.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفهوم‌شناسی.....	۱
مقدمه.....	۲
۱-۱. موضوع پژوهش.....	۳
۱-۲. بیان مسئله.....	۴
۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش.....	۶
۱-۴. اهداف پژوهش.....	۷
۱-۵. پرسش‌های پژوهش.....	۷
۱-۵-۱. پرسش اصلی.....	۷
۱-۵-۲. پرسش‌های فرعی.....	۷
۱-۶. تعاریف مفهومی.....	۸
۱-۶-۱. پایبندی به اخلاق اسلامی.....	۸
۱-۶-۲. صمیمیت زناشویی.....	۸
۳-۶-۱. سلامت روان.....	۸
۱-۷. تعاریف عملیاتی.....	۸
۱-۷-۱. پایبندی به اخلاق اسلامی.....	۸
۱-۷-۲. صمیمیت زناشویی.....	۹
۳-۷-۱. سلامت روان.....	۹
فصل دوم: مبانی نظری پژوهش.....	۱۰
۲-۱. پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده.....	۱۱
۱-۱-۲. مناسبات اخلاقی مشترک زوجین در خانواده.....	۱۱
۲-۱-۱-۱. صداقت.....	۱۱
۲-۱-۱-۱-۱. ابعاد صدق.....	۱۲
۲-۱-۱-۱-۱-۱. صدق در گفتار.....	۱۲
۲-۱-۱-۱-۱-۲. صدق در کردار.....	۱۲
۲-۱-۱-۱-۱-۳. صدق در پندار.....	۱۳
۲-۱-۱-۲. عفو و بخشش.....	۱۳
۲-۱-۱-۳. وجود جاذبه‌های عاطفی در بین همسران.....	۱۴
۲-۱-۱-۴. پوشاندن عیوب همسر.....	۱۵
۲-۱-۱-۵. اعتدال در محبت.....	۱۵

- ۱۶-۱-۱-۶. مشورت کردن..... ۱۶.
- ۱۶-۱-۱-۷. فروتنی..... ۱۶.
- ۱۶-۱-۱-۸. شوخ طبعی..... ۱۶.
- ۱۶-۱-۱-۹. غیرتمندی مرد..... ۱۷.
- ۱۶-۱-۱-۱۰. پرهیز از آزار زبانی و فیزیکی..... ۱۸.
- ۱۶-۱-۱-۱۱. همنشینی با خانواده..... ۱۸.
- ۱۶-۱-۱-۱۲. مدارا و شکیبایی در برابر بداخلاقی همسر..... ۱۹.
- ۱۶-۱-۱-۱۳. توافق و تفاهم با همسر..... ۲۰.
- ۱۶-۱-۱-۱۴. ابراز محبت..... ۲۰.
- ۱۶-۱-۱-۱۵. همکاری..... ۲۱.
- ۱۶-۱-۱-۱۶. قناعت..... ۲۱.
- ۱۶-۱-۱-۱۷. آراستگی برای همسران..... ۲۲.
- ۱۶-۱-۱-۱۸. حفظ کرامت همسر..... ۲۲.
- ۱۶-۱-۱-۱۹. حسن خلق..... ۲۳.
- ۱۶-۱-۱-۲۰. تأمین رفاه متناسب..... ۲۴.
- ۱۶-۱-۱-۲۱. شاد کردن همسر و فرزندان..... ۲۴.
- ۱۶-۱-۱-۲۲. حمایت معنوی..... ۲۴.
- ۱۶-۱-۱-۲۳. کسب روزی حلال..... ۲۵.
- ۱۶-۱-۲. راهکارهای تحقق پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده..... ۲۵.
- ۱۶-۲-۱. وجود یک نگرش مثبت..... ۲۵.
- ۱۶-۲-۲. تعلیم مفاهیم دینی در غالب مصداق..... ۲۶.
- ۱۶-۲-۳. تقویت شخصیت و خودشناسی..... ۲۶.
- ۱۶-۲-۴. معرفی الگوهای عملی اخلاق..... ۲۷.
- ۱۶-۲-۵. لزوم تکرار رفتار اخلاقی همراه با تشویق..... ۲۹.
- ۱۶-۲-۶. حذف بسترهای تخلف..... ۳۰.
- ۲-۶-۱-۱-۲. محیط طبیعی و جغرافیایی..... ۳۰.
- ۲-۶-۲-۱-۲. محیط اجتماعی..... ۳۱.
- ۲-۶-۳-۱-۲. محیط مدرسه..... ۳۱.
- ۲-۶-۴-۱-۲. محیط رفاقت و معاشرت..... ۳۲.
- ۲-۶-۵-۱-۲. محیط خانواده..... ۳۲.

- ۳۳..... ۱-۲-۶-۵-۱ سبک‌های تربیتی والدین
- ۳۳..... ۱-۲-۶-۵-۱-۱. فرزندپروری استبدادی
- ۳۳..... ۱-۲-۶-۵-۱-۲. فرزندپروری مقتدر
- ۳۴..... ۱-۲-۶-۵-۱-۳. فرزندپروری بی‌توجه
- ۳۴..... ۱-۲-۶-۵-۱-۴. فرزندپروری سهل‌گیرانه
- ۳۴..... ۱-۲-۶-۲. محیط رسانه‌ای
- ۳۵..... ۲-۱-۲-۷. اصلاح سیستم‌ها
- ۳۶..... ۲-۱-۲-۸. عدم خود باختگی فرهنگی
- ۳۶..... ۲-۱-۲-۹. شناخت نسبت به ثمرات اخلاق و پیامدهای بی‌اخلاقی
- ۳۷..... ۲-۱-۲-۱۰. روابط
- ۳۷..... ۲-۲. صمیمیت زناشویی
- ۳۷..... ۲-۲-۱. تعریف صمیمیت
- ۳۸..... ۲-۲-۲. جایگاه تعاملات مثبت زوجین در زندگی مشترک
- ۳۹..... ۲-۲-۳. مؤلفه‌های صمیمیت
- ۳۹..... ۲-۲-۳-۱. صمیمیت جسمی (غیر جنسی)
- ۴۰..... ۲-۲-۳-۲. صمیمیت اجتماعی و تفریحی
- ۴۲..... ۲-۲-۳-۳. صمیمیت عاطفی
- ۴۳..... ۲-۲-۳-۴. صمیمیت روان شناختی
- ۴۴..... ۲-۲-۳-۵. صمیمیت عقلانی
- ۴۵..... ۲-۲-۳-۶. صمیمیت جنسی
- ۴۷..... ۲-۲-۳-۷. صمیمیت معنوی
- ۴۸..... ۲-۲-۳-۸. صمیمیت زیبایی شناختی
- ۴۸..... ۲-۲-۳-۹. صمیمیت زمانی
- ۴۹..... ۲-۲-۴. عوامل تهدید کننده صمیمیت
- ۴۹..... ۲-۲-۴-۱. با هم بودن منفعلانه
- ۵۰..... ۲-۲-۴-۲. جدایی به گونه منفی
- ۵۰..... ۲-۲-۴-۳. تخلیه هیجان‌های منفی در برخورد با همسر
- ۵۰..... ۲-۲-۴-۱-۳. زخم زبان
- ۵۱..... ۲-۲-۴-۳. ابراز خشم مذموم
- ۵۱..... ۲-۲-۴-۳-۳. لجبازی و مجادله

- ۵۱..... ۲-۲-۴-۴. نبود تعهد اخلاقی در بین همسران
- ۵۲..... ۲-۲-۴-۵. فقدان صحبت‌های مشترک
- ۵۲..... ۲-۲-۴-۶. قضاوت به جای توصیف
- ۵۳..... ۲-۲-۴-۷. فقدان رشد شخصیتی
- ۵۳..... ۲-۳. سلامت روان
- ۵۳..... ۲-۳-۱. تعریف سلامت روان
- ۵۴..... ۲-۳-۲. جایگاه سلامت روان در زندگی مشترک زوجین
- ۵۵..... ۲-۳-۳. الگوهای سه گانه سلامت
- ۵۵..... ۲-۳-۳-۱. الگوی فراطبیعی:
- ۵۵..... ۲-۳-۳-۲. الگوی زیستی - پزشکی:
- ۵۵..... ۲-۳-۳-۳. الگوی زیستی - روانی - اجتماعی:
- ۵۵..... ۲-۳-۴. عوامل تهدید کننده سلامت روان
- ۵۵..... ۲-۳-۴-۱. محرومیت از نیازهای اساسی انسان‌ها
- ۵۶..... ۲-۳-۴-۱-۱. مراتب پنجگانه نیاز از نگاه مزلو
- ۵۷..... ۲-۳-۴-۱-۱-۱. نیاز زیستی
- ۵۷..... ۲-۳-۴-۱-۱-۲. نیازهای ایمنی
- ۵۸..... ۲-۳-۴-۱-۱-۳. نیاز به تعلق داشتن و عشق
- ۵۹..... ۲-۳-۴-۱-۱-۴. نیاز به احترام
- ۵۹..... ۲-۳-۴-۱-۱-۵. نیاز به خودشکوفایی
- ۶۱..... ۲-۳-۴-۲. تعارض
- ۶۱..... ۲-۳-۴-۳. گناه و تخلف از معیارهای اخلاقی دین اسلام
- ۶۲..... ۲-۳-۴-۵. فقدان رفتارهای سلامت بخش
- ۶۶..... ۲-۳-۴-۶. عدم توجه به معنویت
- ۶۷..... ۲-۳-۵. مکانیزم‌های دفاعی و مقابله با فشار روانی
- ۶۸..... ۲-۳-۵-۱. انواع مکانیزم‌های دفاعی
- ۶۸..... ۲-۳-۵-۱-۱. واپس روی
- ۶۸..... ۲-۳-۵-۱-۲. دلیل تراشی
- ۶۹..... ۲-۳-۵-۱-۳. واکنش وارونه
- ۶۹..... ۲-۳-۵-۱-۴. فرافکنی
- ۶۹..... ۲-۳-۵-۱-۵. همانندسازی

۶۹.....	۲-۳-۵-۱-۶. انکار
۷۰.....	۲-۳-۵-۱-۷. سرکوب‌گری
۷۰.....	۲-۳-۵-۱-۸. جابه‌جایی
۷۰.....	۲-۴. پیشینه پژوهش
۷۰.....	۲-۴-۱. رابطه سبک زندگی اسلامی و عوامل شخصیت با شادکامی و بهباشی روان‌شناختی
۷۱.....	۲-۴-۲. رابطه پابندی مذهبی و سبک‌های هویت با کارآمدی خانواده
۷۱.....	۲-۴-۳. ارتباط حسن خلق با استحکام خانواده در قرآن و سنت
۷۲.....	۲-۴-۴. ساخت آزمون پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده و بررسی رابطه آن با رضایت زناشویی
۷۳.....	فصل سوم: روش تحقیق و اجرای پژوهش
۷۴.....	۳-۱. روش تحقیق
۷۴.....	۳-۲. جامعه آماری
۷۴.....	۳-۳. حجم نمونه
۷۵.....	۳-۴. روش نمونه‌گیری
۷۵.....	۳-۵. ابزار پژوهش
۷۶.....	۳-۵-۱. مقیاس پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده
۷۷.....	۳-۵-۳. مقیاس سلامت عمومی
۷۸.....	۳-۶. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۸۰.....	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش
۸۱.....	۴-۱. یافته‌های پژوهش
۸۱.....	۴-۱-۱. یافته‌های توصیفی پژوهش
۸۴.....	۴-۱-۲. یافته‌های همبستگی بین متغیرهای پژوهش
۹۳.....	۴-۱-۳. یافته‌های پیش‌بینی
۹۵.....	۴-۱-۴. یافته‌های مربوط به مقایسه گروه‌ها
۱۱۱.....	فصل پنجم: تحلیل نهایی و تفسیر داده‌ها
۱۱۲.....	۵-۱. پاسخ به پرسش‌های پژوهش
۱۱۲.....	۵-۱-۱. پاسخ به پرسش اصلی
۱۱۴.....	۵-۱-۲. پاسخ به پرسش فرعی اول
۱۱۷.....	۵-۱-۳. پاسخ به پرسش فرعی دوم

- ۵-۲. کاربست ۱۱۹
- ۵-۳. محدودیت‌های پژوهش ۱۲۰
- ۵-۴. پیشنهادها ۱۲۰
- فهرست منابع ۱۲۱
- منابع فارسی ۱۲۱
- منابع عربی ۱۲۶
- مقالات و پایان نامه ۱۲۷
- منابع لاتین ۱۳۰

فهرست جداول

- جدول ۱-۳. نمرات برش درهر یک از خرده مقیاس‌های پرسشنامه GHQ..... ۷۸
- جدول ۱-۴: فراوانی و درصد گروه نمونه از نظر جنسیت..... ۸۱
- جدول ۲-۴: فراوانی و درصد شرکت‌کنندگان از نظر مقطع تحصیلی..... ۸۲
- جدول ۳-۴: فراوانی و درصد گروه نمونه از نظر سن..... ۸۲
- جدول ۴-۴: فراوانی و درصد گروه نمونه از نظر مدت ازدواج..... ۸۳
- جدول ۵-۴: فراوانی و درصد افراد از نظر سطح درآمد..... ۸۳
- جدول ۶-۴: همبستگی بین اخلاق اسلامی، صمیمیت و مؤلفه‌های سلامت روان..... ۸۴
- جدول ۷-۴: رابطه همبستگی بین اجزای صمیمیت و نشانگان جسمانی..... ۸۵
- جدول ۸-۴: رابطه همبستگی بین اجزای صمیمیت و نشانگان اضطرابی..... ۸۶
- جدول ۹-۴: رابطه همبستگی بین اجزای صمیمیت و نشانگان اختلال در عملکرد اجتماعی..... ۸۷
- جدول ۱۰-۴: رابطه همبستگی بین اجزای صمیمیت و نشانگان افسردگی..... ۸۸
- جدول ۱۱-۴: رابطه همبستگی بین اجزای پای‌بندی به اخلاق اسلامی و نشانگان جسمانی..... ۸۹
- جدول ۱۲-۴: رابطه همبستگی بین اجزای پای‌بندی به اخلاق اسلامی و نشانگان اضطرابی..... ۹۰
- جدول ۱۳-۴: رابطه همبستگی بین اجزای پای‌بندی به اخلاق اسلامی و نشانگان اختلال در عملکرد اجتماعی..... ۹۱
- جدول ۱۴-۴: رابطه همبستگی بین اجزای پای‌بندی به اخلاق اسلامی و نشانگان افسردگی..... ۹۲
- جدول ۱۵-۴: پیش‌بینی صمیمیت بر اساس اخلاق اسلامی و مؤلفه‌های سلامت روان..... ۹۳
- جدول ۱۶-۴: تحلیل واریانس یک‌راهه برای سنجش رگرسیون..... ۹۳
- جدول ۱۷-۴: پیش‌بینی صمیمیت بر اساس اجزای اخلاق اسلامی..... ۹۴
- جدول ۱۸-۴: پیش‌بینی صمیمیت بر اساس اجزای دیگر اخلاق اسلامی..... ۹۴
- جدول ۱۹-۴: مقایسه زنان و مردان از نظر مؤلفه‌های سلامت روان..... ۹۵
- جدول ۲۰-۴: مقایسه زنان و مردان از نظر صمیمیت و اخلاق اسلامی..... ۹۶
- جدول ۲۱-۴: توصیف گروه‌های تحصیلی از نظر مؤلفه‌های سلامت روان..... ۹۶
- جدول ۲۲-۴: مقایسه گروه‌های تحصیلی بر اساس مؤلفه‌های سلامت روان..... ۹۸
- جدول ۲۳-۴: توصیف گروه‌های تحصیلی از نظر صمیمیت و اخلاق اسلامی..... ۹۸
- جدول ۲۴-۴: مقایسه گروه‌های تحصیلی بر اساس صمیمیت و اخلاق اسلامی..... ۹۹
- جدول ۲۵-۴: توصیف گروه‌های سنی از نظر مؤلفه‌های سلامت روان..... ۱۰۰
- جدول ۲۶-۴: مقایسه گروه‌های سنی بر اساس مؤلفه‌های سلامت روان..... ۱۰۱
- جدول ۲۷-۴: توصیف گروه‌های سنی از نظر صمیمیت و اخلاق اسلامی..... ۱۰۲

- جدول ۴-۲۸: مقایسه گروه‌های سنی بر اساس صمیمیت و اخلاق اسلامی ۱۰۳
- جدول ۴-۲۹: توصیف گروه نمونه مدت ازدواج از نظر مؤلفه‌های سلامت روان ۱۰۳
- جدول ۴-۳۰: مقایسه گروه‌های نمونه مدت ازدواج بر اساس مؤلفه‌های سلامت روان ۱۰۵
- جدول ۴-۳۱: توصیف گروه‌های نمونه مدت ازدواج از نظر صمیمیت و اخلاق اسلامی ... ۱۰۵
- جدول ۴-۳۲: مقایسه گروه‌های نمونه مدت ازدواج بر اساس صمیمیت و اخلاق اسلامی . ۱۰۶
- جدول ۴-۳۳: توصیف گروه‌های سطح درآمد از نظر مؤلفه‌های سلامت روان ۱۰۷
- جدول ۴-۳۴: مقایسه گروه‌های سطح درآمد بر اساس مؤلفه‌های سلامت روان ۱۰۸
- جدول ۴-۳۵: توصیف گروه‌های سطح درآمد از نظر صمیمیت و اخلاق اسلامی ۱۰۸
- جدول ۴-۳۶: مقایسه گروه‌های سطح درآمد بر اساس صمیمیت و اخلاق اسلامی ۱۰۹

فصل اول

کلیات و مفهوم شناسی

مقدمه

خانواده نخستین کانون رشد و آرامش بشری است «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (روم آیه ۲۱) که مراقبت از آن مسئولیتی سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و اخروی خواهد گردید «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ يُحَرِّمُ آيَةُ ۶» (جواد، ۱۳۹۱، ص ۲۳۵).

مفهوم سلامت روانی از نظر WHO چیزی فراتر از نبود اختلالهای روانی و شامل ۱- خوب بودن ذهنی، ۲- ادراک خودکارآمدی، ۳- استقلال و خودمختاری، ۴- کفایت و شایستگی، ۵- وابستگی میان نسلی و ۶- خودشکوفایی توانمندیهای بالقوه فکری و هیجانی است (نوربالا، ۱۳۹۰). سلامت روانی، به طور کلی قدرت آرام زیستن با خود و دیگران است؛ آگاهی از درون و احساسات خویشتن است و قدرت تصمیم گیری در بحرانها و مقابله با فشارهای زندگی است. شخصی که از سلامت روانی بالایی برخوردار است، از کار و زندگی خود احساس رضایت می کند و از وقت خود استفاده مفید می نماید؛ با دیگران از در تفاهم وارد می شود و برای احساسات و عواطف مردم ارزش قائل بوده و آنها را محترم می شمارد. چنین فردی می تواند محبت کند، دیگران را دوست بدارد، خود را با دیگران وفق بدهد و با اجتماع سازگار شود (محمدی خشوئی، ۱۳۹۲). بستانی و سواد زاده (۱۳۹۰) معتقدند، پابندی به عقاید مذهبی، معنوی، یکی از راهبردهایی است که برای افزایش سلامت روان انسانها، همواره به کار گرفته می شود. براین اساس ایمان، تعهد و پابندی نسبت به دستورات اخلاقی دین اسلام که از مصادیق عقاید مذهبی به شمار می آید، ضامن سلامت روان انسانها خواهد بود.

صمیمت^۱، احساس نزدیکی، تشابه و رابطه شخصی عاشقانه یا هیجانی با شخص دیگر است و مستلزم شناخت و درک عمیق فرد دیگر به منظور بیان افکار و احساساتی است که به عنوان منشاء تشابه و نزدیکی به کار می‌رود. (باگاروزی^۲، ۲۰۰۱)، به نقل از بطلانی، احمدی، بهرامی و همکاران، ۱۳۸۹). رعایت یک سلسله مسائل اخلاقی همچون: حیا، حسن خلق، خوش گمانی، قناعت، رفق و مدارا و بکارگیری برخی مهارت‌های عملی از قبیل: سبک بودن مهریه، اظهار محبت، احترام، گشاده رویی، زبان نرم و ملایم، تشکر و قدر دانی، هدیه دادن، راهکارهایی است که می‌تواند سازگاری زوجین و تحکیم روابط آنان را به دنبال داشته باشد (صالحی، ۱۳۹۰).

۱-۱. موضوع پژوهش

پژوهش حاضر با عنوان «رابطه پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین» می‌باشد. سعی محقق بر این است که با استفاده از آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) مناسبات اخلاقی مشترک زوجین در خانواده را جمع‌آوری و در بخش بعدی راهکارهای تحقق پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده را بررسی نماید و در گام نهایی در صدد کشف رابطه بین پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین می‌باشد.

۲-۱. بیان مسئله

خانواده نخستین کانون رشد و آرامش بشری است، «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (روم، آیه ۲۱) که مراقبت از آن مسئولیتی سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و اخروی خواهد گردید «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ» (تحریم، ۶) (جوادی، ۱۳۹۱، ص ۲۳۵). پابندی به اصول اخلاقی، و همچنین پرهیز از رذائل اخلاقی که به وفور در آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) یافت می‌شود، می‌تواند نویدبخش تداوم آرامش و سلامت روان در بین زوجین باشد.

مفهوم سلامت روانی از نظر WHO چیزی فراتر از نبود اختلالات^۱های روانی و شامل ۱- خوب بودن ذهنی، ۲- ادراک خودکارآمدی، ۳- استقلال و خودمختاری، ۴- کفایت و شایستگی، ۵- وابستگی میان‌نسلی و ۶- خودشکوفایی توانمندی^۲های بالقوه فکری و هیجانی است (نوربالا، ۱۳۹۰). سلامت روانی به طور کلی قدرت آرام زیستن با خود و دیگران است؛ آگاهی از درون و احساسات خویشتن است و قدرت تصمیم‌گیری در بحران‌ها و مقابله با فشارهای زندگی است. شخصی که از سلامت روانی بالایی برخوردار است، از کار و زندگی خود احساس رضایت می‌کند و از وقت خود استفاده مفید می‌نماید. با دیگران از در تفاهم وارد می‌شود و برای احساسات و عواطف مردم ارزش قائل بوده و آن‌ها را محترم می‌شمارد. چنین فردی می‌تواند محبت کند، دیگران را دوست بدارد، خود را با دیگران وفق بدهد و با اجتماع سازگار شود (محمدی خشوئی، ۱۳۹۲). در سال‌های اخیر، در کشور ایران نیز مانند سایر کشورهای جهان، توجه ویژه‌ای هم‌ازسوی مقامات دولتی، و هم از جانب مردم به امر بهداشت روانی نشان داده شده است. اگرچه هنوز مدت زمانی از این توجه و علاقه نگذشته است ولی اثرات آن در بهبود اوضاع بیمارستانهای روانی و به کار بردن روش‌های صحیح در پیشگیری مشاهده می‌شود. اما با وجود این پیشرفت‌های محسوس، می‌توان گفت که مردم ما هنوز از فهم و درک صحیح ماهیت و علل اختلالات روانی بدرستی آگاهی ندارند و متأسفانه آمارهای دقیق و منظمی مربوط به این موضوع نیز در دسترس نیست. بر اساس آمارهای منتشره از سوی کشورهای مختلف، معلوم شده است که تعداد بیماران روانی به

طور مداوم رو به ازدیاد است (شاملو، ۱۳۹۰، ص ۱۱ و ۱۲). پژوهش‌های اخیر در دنیا و نیز در ایران نشان داده‌اند که حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد از جمعیت به بیماریهای روانی مبتلا می‌شوند (شاملو، ۱۳۹۰، ص ۱۴). بستانی و سواد زاده (۱۳۹۰) معتقدند، پایبندی به عقاید مذهبی، معنوی، یکی از راهبردهایی است که برای افزایش سلامت روان انسان‌ها، همواره به کار گرفته می‌شود. بی‌شک یکی از مصادیق بارز پایبندی به عقاید مذهبی، معنوی، پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده می‌باشد که در پرتو آن می‌توان خانواده‌ای همراه با سلامت روان انتظار داشت.

صمیمیت، احساس نزدیکی، تشابه و رابطه شخصی عاشقانه یا هیجانی با شخص دیگر است و مستلزم شناخت و درک عمیق فرد دیگر به منظور بیان افکار و احساساتی است که به عنوان منشاء تشابه و نزدیکی به کار می‌رود. صمیمیت یک فرآیند تعاملی است و شامل ابعادی مرتبط به هم است محور این فرآیند شناخت، درک، پذیرش، همدلی با احساسات فرد دیگر، قدردانی و پذیرش دیدگاه اوست (باگاروزی، ۲۰۰۱، به نقل از بطلانی و دیگران، ۱۳۸۹). در جریان ازدواج و یک ارتباط طولانی و دراز مدت رفتارهای خاصی بین مردان و زنان پدید می‌آید که آن‌ها را نسبت به یکدیگر بیگانه می‌سازد. بحث‌ها، مشاجره‌ها، بیان آشکار خشم نسبت به شریک زندگی خود انتقاد بیش از حد و طرد عاطفی از جمله این موارد است، اغلب زوج‌ها انگیزه‌های زیر بنایی این رفتار را نمی‌دانند، این رفتارها منجر به بیگانه شدن آن‌ها و کاهش صمیمیت بین آن‌ها می‌شود (خمسه، ۱۳۸۷، به نقل از نوری، ۱۳۸۹، ص ۱۲۳). ایجاد و حفظ رابطه صمیمانه و ارضای نیازهای عاطفی و صمیمی در جریان ازدواج یک مهارت و هنر است، که علاوه بر سلامت روانی و تجارب سالم اولیه، نیازمند کسب مهارت‌ها و انجام وظایف خاصی است (برنشتاین^۱، ۱۹۸۶، به نقل از نوری، ۱۳۸۹).

لی^۲ در مقدمه کتاب خود با عنوان قدرت پنهان در روابط زوج‌ها (۱۳۹۰) می‌گوید: تحقیقات بسیار نشان می‌دهد که به هنگام رویدادهای سخت زندگی و هجوم ناهنجاری‌های روانی به خصوص افسردگی، وجود رابطه‌ای نزدیک و صمیمی، درمان‌کننده‌ای نیرومند است.

1. Bernstein

2. Lee

افرادی که دین را تأثیرگذارترین امر در زندگی خود می‌دانند و از ایمان خود آسایش و راحتی بسیاری را دریافت می‌کنند، احساس نزدیکی بیشتر با خانواده خود دارند، کار خود را خشنود کننده می‌یابند و درباره آینده امیدوار هستند (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۱۴۷). محقق در این پژوهش در صدد اثبات این قضیه می‌باشد که پابندی زوجین نسبت به فرامین اخلاقی دین اسلام، صمیمیت آنها را بدنبال خواهد داشت. "اسپرنگر ۱ (۱۹۸۲) معتقد است که اخلاق مذهبی، بهترین یکپارچگی و متعالی‌ترین معنا را به زندگی می‌دهد" (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۲۴۶). اسلام بر اساس نیروی اخلاق، اولاً به تنظیم و استحکام روابط بین همسران و ثانیاً به رفع منازعات و حل اختلافات میان اعضا می‌پردازد و بر این اساس وظایف اخلاقی هر یک از همسران را در حوزه‌های مختلف بیان می‌نماید.

۳-۱. ضرورت و اهمیت پژوهش

یکی از ضروری‌ترین عنصر موفقیت در نظام خانواده بهره‌مندی زوجین از فضایل اخلاقی و اجتناب از رذائل اخلاقی است. با یک رویکرد روان‌شناختی به آموزه‌های دینی، درمی‌یابیم که تعهد همسران به وظایف اخلاقی، موجب احساس همگرایی و همدلی مثبت‌اندیش شده، و فضای خانواده بالنده و با نشاط خواهد شد (مجلسی، ۱۴۱۳، ق، ص ۱۴۸). التزام همسران به حقوق اخلاقی متقابل علاوه بر آثار مثبت برای فرزندان، در رشد معنوی و تربیتی یکدیگر نیز تأثیرگذار می‌باشد. وقتی همسران در محیطی عاطفی، دوستانه و مملو از ارزش‌های اخلاقی، عمر خود را سپری می‌کنند، آرام آرام و به صورت ناهوشیار بر کمالات و زیبایی‌های اخلاقی آنان افزوده می‌شود، زیرا همانگونه که محیط سالم و پاکیزه از نظر اخلاقی در شخصیت و نوع کارکردهای افراد تأثیر می‌گذارد، همین‌طور افراد سالم و بهنجار، متقابلاً در محیط و بهتر شدن آن مؤثرند (پناهی، ۱۳۹۱). از یک سو فقدان امور اخلاقی، نظام خانواده و جامعه را از هم پاشیده و از سوی دیگر ضرورت و اهمیت اخلاق زیر سؤال رفته است. با همه این مشکلات هنوز تصور می‌شود امور اخلاقی به جوامع گذشته مربوط بوده و در دنیای امروز بدان نیازی نیست (اسدی گرماردوی، ۱۳۸۹). پژوهش

حاضر جهت دستیابی خانواده‌ها به ثمره ازدواج یعنی رسیدن به سکینه و آرامش «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (روم آیه ۲۱) می‌کوشد در گام نخست شاخص‌های اخلاقی در روابط زوجین را معرفی و در گام بعدی با استفاده از روش استنباطی رابطه مثبت پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده را با صمیمیت زناشویی و سلامت روان زوجین کشف نماید.

۴-۱. اهداف پژوهش

هدف اصلی از این پژوهش رابطه پابندی زوجین به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین می‌باشد لکن یک سری اهداف فرعی نیز در اینجا وجود دارد که به شرح ذیل است:

۱. چگونگی تفاوت زنان و مردان از نظر پابندی به اخلاق اسلامی، صمیمیت زناشویی و سلامت روان.
۲. چگونگی نقش پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده و سلامت روانی زوجین در پیش‌بینی صمیمیت.

۵-۱. پرسش‌های پژوهش

۱-۵-۱. پرسش اصلی

رابطه بین پابندی به اخلاق اسلامی در خانواده با صمیمیت زناشویی و سلامت روانی زوجین چگونه است؟

۱-۵-۲. پرسش‌های فرعی

۱. تفاوت زنان و مردان از نظر پابندی به اخلاق اسلامی، صمیمیت زناشویی و سلامت روان چگونه است؟
۲. نقش پابندی به اخلاق اسلامی و سلامت روانی زوجین در خانواده در پیش‌بینی صمیمیت چگونه است؟

۶-۱. تعاریف مفهومی

۶-۱-۱. پابندی به اخلاق اسلامی

تعهد و مسئولیت نسبت به تخلق به فضائل درونی شده (نهادینه شده) و رفتارهای متناسب با آن‌ها که مورد تأیید اسلام است که این تعهد و مسئولیت در سه بعد شناختی عاطفی و رفتاری نمود می‌یابد (نظری، ۱۳۹۴).

۶-۱-۲. صمیمیت زناشویی

صمیمیت واقعی، فرآیندی تعاملی است که از چندین مؤلفه مربوط به هم تشکیل شده است و هسته اصلی این فرآیند شناخت، درک و پذیرش طرف مقابل، همدلی با احساسات او و قدر شناسی از دیدگاه بی‌همتای وی نسبت به جهان است (باگاروزی، ترجمه اندوز و حمیدپور، ۱۳۹۴، ص ۱۵).

۶-۳. سلامت روان

مفهوم سلامت روانی از نظر WHO چیزی فراتر از نبود اختلال‌های روانی و شامل ۱- خوب بودن ذهنی، ۲- ادراک خودکارآمدی، ۳- استقلال و خودمختاری، ۴- کفایت و شایستگی، ۵- وابستگی میان‌نسلی و ۶- خودشکوفایی توانمندی‌های بالقوه فکری و هیجانی است (نوربالا، ۱۳۹۰). ابن‌سینا سلامت را حالتی می‌داند که در آن اعمال حیاتی بدن به درستی انجام می‌شود و نقطه مقابل آن دور شدن از سلامت، یعنی بیماری است (شجاعی و حیدری، ۱۳۸۸، ص ۴۸). از نظر اسلام، سلامت روان مناسبات انسان با خود، خدا، دیگران و طبیعت را در بر می‌گیرد. محفوظی سلامت روان را به معنای خود آگاهی، ادراک دقیق واقعیت، اشراق عارفانه، رویش رضای حق (خدا) در زندگی، تعادل بین جنبه‌های مختلف وجود انسان و دوری از گناه دانسته است. این ویژگی‌ها به احساس بهینه زیستن یعنی حالتی که در فرهنگ دینی از آن به «حیات طیبه» تعبیر شده است، کمک می‌کند (شجاعی و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۵۲-۵۳).

۷-۱. تعاریف عملیاتی

۷-۱-۱. پابندی به اخلاق اسلامی

در پژوهش حاضر منظور از پابندی به اخلاق اسلامی نمراتی است که افراد در پرسشنامه اخلاق اسلامی در خانواده که توسط نظری (۱۳۹۴) ساخته شده است به دست می‌آورند.

۲-۷-۱. صمیمیت زناشویی

در پژوهش حاضر منظور از صمیمیت زناشویی نمراتی است که افراد در پرسشنامه صمیمیت زناشویی که توسط واکر و تامپسون^۱ ساخته شده است به دست می‌آورند.

۱-۷-۳. سلامت روان

در پژوهش حاضر منظور از سلامت روان نمراتی است که افراد در پرسشنامه سلامت عمومی که توسط گلدبرگ و هیلر^۲ (۱۹۷۹) ساخته شده است به دست می‌آورند.

-
1. Thomson & Walker
 2. Goldberg and Hiller

فصل دوم

مبانی نظری پژوهش

بررسی علمی هر موضوع، نیازمند توجه به پشتوانه‌های نظری آن است که مشتمل بر نگاهی تحلیلی به موضوع و مؤلفه‌های اصلی آن می‌باشد؛ تا آنکه بتوان جغرافیای موضوع را در پارادایم علوم مربوط به روشنی معین کرد و با عنایت به ادبیات پژوهش در این موضوع و سوابق تحقیقات پیرامون آن گامی هر چند کوچک، در پیشرفت دانش بشری برداشت (آذربایجانی، ۱۳۸۷، ص ۲۹). از این رو در این فصل از پژوهش، در صدد بررسی مبانی نظری پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده، صمیمیت زناشویی و سلامت روان خواهیم بود.

۲-۱. پایبندی به اخلاق اسلامی در خانواده

۲-۱-۱. مناسبات اخلاقی مشترک زوجین در خانواده

۲-۱-۱-۱. صداقت

احمد نراقی در تعریف صدق می‌گوید: صداقت همان راستگویی است که در مقابل دروغگویی می‌باشد و آن اشرف صفات نفسانی و رئیس اخلاق ملکیه است (نراقی، ۱۳۸۹، ص ۵۷۰).

افرادی که از سلامت هیجانی برخوردارند هم با خودشان و هم با دیگران صادق هستند (رابینسون و مک کورمیک^۱، ترجمه پزشک وهاشمی آذر، ۱۳۹۵، ص ۲۸۹). وجود صداقت در محیط جامعه و خانواده یکی از ضروری‌ترین نیازها به شمار می‌آید. صداقت و راستی از خصوصیات عالی اخلاق انسانی است که در آموزه‌های اسلامی به عنوان عامل اساسی نجات و کرامت انسان معرفی شده است^۲ (آمدی، ۱۳۹۲، ص ۱۷۹).

1. Robinson & McCormick

۲. الصِّدْقُ نَجَاةٌ وَكَرَامَةٌ

صداقت، زمینه ساز اعتماد در روابط اجتماعی از جمله زندگی زناشویی است. مراد از صداقت، گفتاری است که فرد در آن انگیزه و قصدی غیر از محتوای کلامش ندارد و گفته‌اش براساس واقعیت باشد. عدم صداقت زن یا مرد، فضای خانواده را به بی اعتمادی و بدبینی می‌کشانند و زمینه اختلاف را برمی‌انگیزاند (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۱۸۸) صدق تنها در گفتار نیست بلکه در نیت و عمل نیز هست. از این رو مؤمنان و پرهیزکاران دارای قدم صدق «بَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ» (یونس، ۲) و مقعد صدق «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ» (قمر ۵۴ و ۵۵) هستند (جوادی، ۱۳۸۷، ص ۲۴۸).

۲-۱-۱-۱-۱-۱. ابعاد صدق

۲-۱-۱-۱-۱-۱. صدق در گفتار

راست گفتاری و سخن خلاف واقع به زبان نیاوردن، معروف‌ترین قسم صدق و نخستین مرتبه آن است. اگر آنچه را که آدمی به زبان می‌آورد با واقع هماهنگ باشد، کلید گنج سعادت را در اختیار خواهد داشت.

۲-۱-۱-۱-۱-۲. صدق در کردار

گاهی در کلام انسان صداقت و مطابقت با واقع مشاهده می‌شود لکن عمل و کردارش مخالف گفتارش می‌باشد. یعنی عملی که از او صادر می‌شود، غیر از سخنی است که به زبان می‌آورد. چنین شخصی در عین صداقت در گفتار، از صدق در کردار برخوردار نیست. همواره کسانی که میان رفتار و گفتارشان تعارض وجود دارد، مورد خشم و غضب خداوند متعال هستند (ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چرا سخنی می‌گویید که عمل نمی‌کنید. نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگویید که عمل نکنید) «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ» (صف، ۲ و ۳).

۲-۱-۱-۱-۱-۳. صدق در پندار

اساس کار را نیت و فکر آدمی می‌سازد و اعمال و رفتار انسان در حقیقت برآمده از نیت اوست.^۱ (درایتی، ۱۳۶۶، ص ۱۲۲). یکی از بهترین امور برای سالکان نیت است و در دوران امر بین نیت و عمل، نیت بی عمل از عمل بی نیت بهتر است (جوادی، ۱۳۸۷، ص ۲۴۳). باید کار، شایستگی نزدیک ساختن انسان به خدا را داشته باشد؛ یعنی حسن فعلی داشته باشد و ثانیاً باید کار از حسن فاعلی برخوردار باشد (جوادی، ۱۳۸۷، ص ۲۴۵).

۲-۱-۱-۲. عفو و بخشش

قانون خلقت، زن و مرد را طالب و علاقه مند به یکدیگر قرار داده است اما نه از نوع علاقه‌ای که به اشیاء دارند. علاقه‌ای که انسان به اشیاء دارد از خودخواهی او ناشی می‌شود، یعنی انسان اشیاء را برای خود می‌خواهد، به چشم ابزار به آن‌ها نگاه می‌کند، می‌خواهد آن‌ها را فدای خود و آسایش خود کند. اما علاقه زوجیت به این شکل است که هر یک از آن‌ها سعادت و آسایش دیگری را می‌خواهد، از گذشت و فداکاری درباره دیگری لذت می‌برد (مطهری، ۱۳۸۵، ص ۱۶۸). بخشش، عبارت است از فرایند گذشتن از خطا و محو عوارض آنکه در فرد به طور آگاهانه، آزادانه و با خواست خودش برای حفظ آرامش روانی، بهبود روابط با خطاکار و تنها به منظور انجام رفتار ارزشی انجام می‌پذیرد (خدایاری فرد، غباری بناب، فقیهی و همکاران، ۱۳۸۱، ص ۳۹ به نقل از سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۲۵۰). بخشش جزء روش‌های هیجان‌مدار است که فرد با بخشیدن یک فرایند انطباقی را می‌گذراند و در نگرش و کیفیت رابطه او تغییر پدید می‌آید (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۲۵۲). اسحاق بن عمار می‌گوید به امام صادق (ع) عرض کردم حقوقی که زن بر گردن مرد دارد، بطوریکه در صورت رعایت نمودن مرد، جزء محسنین خواهد بود، چیست؟ حضرت فرمودند

۱. میرالمؤمنین (ع) فرمودند: الْأَعْمَالُ ثَمَارُ النِّيَّاتِ

وسیله لباس و خوراک زن را فراهم کند و اگر کار خطائی کرد او را ببخشد^۱ (عاملی، ۱۳۶۱، ص ۱۶۹).

۳-۱-۱-۲. وجود جاذبه‌های عاطفی در بین همسران

با وجود اندام‌های حسی و عصبی سمپاتیک و پاراسمپاتیک که گیرنده و دریافت کننده اولیه هستند و مرکز لیمبیک در مغز که تجزیه و تحلیل پیام‌های عاطفی در آن انجام می‌شود و این‌ها قابل انکار نیستند، اما همه این‌ها جنبه ابزاری دارد و بالاخره در قلب به عنوان یک ساحت عالی فراشناختی در انسان، مورد ارزیابی نهایی قرار می‌گیرد. پس یکی از مهم‌ترین کارکردهای قلب، کنش‌های عاطفی است. (آذربایجانی و شجاعی، ۱۳۹۵، ص ۸۱).

ازدواج موفق سبب پیوند قلبی در بین همسران می‌گردد و تبعاً عطوفت و مهربانی را در بین آن‌ها به بار می‌آورد. بر این اساس پیامبر اسلام (ص) جهت دستیابی به این امر مهم فرمودند وقتی مرد به زن خود با محبت می‌نگرد و زنش نیز با مهر به او می‌نگرد خداوند به دیده رحمت به آن‌ها می‌نگرد.^۲ (عاملی، ۱۳۶۱، ص ۱۶۴). در روابط عاطفی بین همسران، ارتباط غیر کلامی از اهمیت فوق‌العاده‌ای نزد روان‌شناسان برخوردار بوده و می‌تواند در انتقال عاطفه و یا عکس آن مؤثر باشد. ارتباط غیر کلامی ۵۵٪ کل پیام را در بر می‌گیرد. این ارتباط شامل بالا انداختن شانه، خیره شدن و چشم غره رفتن است (دیوید آرپ و کلودیا آرپ، کارت براون^۳ و همکاران، ۱۳۸۸ ص ۶۳). سخنور رومی (سیسرون)^۴ بیش از دو هزار سال قبل گفته است «چهره، تصویر روح است» مقصود وی آن است که هیجان‌ها احساسات و سایر خصوصیات روحی- روانی انسان، غالباً در چهره وی منعکس می‌شود (آذربایجانی، سالاری فر، عباسی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۳۹ و ۴۰). در چهره انسان شش هیجان مختلف و اساسی به روشنی از همان سالیان اولیه زندگی تجلی می‌کنند

۱. عن إسحاق بن عمار قال: قلت لأبي عبد الله (ع) ما حق المرأة على زوجها - الذي إذا فعله كان محسناً قال يشبعها و يكسوها وإن جهلت غفر لها

۲. قال رسول الله (ص) ان الرجل اذا نظر الى امراته و نظرت اليه نظر الله تعالى اليهما نظر الرحمة

3. David Arp & Claudia Arp & Brown

4. Siserone

که عبارتند از: خشم، ترس، شادی، غم، تعجب و تنفر (ایزارد^۱ ۱۹۹۱) به نقل از آذربایجانی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۴۰). هر یک از هیجانات شش‌گانه مذکور، حامل یک پیام عاطفی برای مخاطب، اعم از همسر، فرزند و... است که نقش تأثیرگذاری را در زندگی مشترک ایفا می‌کند.

۴-۱-۱-۲. پوشاندن عیوب همسر

همسران باید در ارتباط و معاشرت با هم عیوب یکدیگر را بپوشانند و یکدیگر را از گناه و اشتباه حفظ نمایند؛ چرا که عیب جویی، بر هم زننده پیوندهای عاطفی و فیزیکی همسران و ایجاد کننده کینه‌هاست. در مقابل، عیب پوشی، مایه بهبود روابط و تقویت صمیمیت در بین آنهاست. بر این اساس قرآن کریم در یک تشبیه زیبا زوجین را نظیف‌ترین و مقاوم‌ترین پوشش فطری، روانی و حمایتی یکدیگر معرفی می‌نماید. «هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (بقره، ۱۸۷). همانگونه که لباس بدن را می‌پوشاند زوجین نیز باید عیوب و نارسایی‌های یکدیگر را بپوشانند و آبروی فردی و اجتماعی یکدیگر را حفظ نمایند.

۵-۱-۱-۲. اعتدال در محبت

خداوند متعال اصل علاقه و محبت همسران نسبت به یکدیگر را، در وجود زوجین، قرار داده است. این محبت و علاقه با شروع زندگی مشترک تولد می‌یابد و با ادامه زندگی، استحکام پیدا می‌کند و تثبیت می‌شود. بدیهی است که محبت به اعضای خانواده تا آنجا مورد پذیرش دین اسلام است که عامل خشم و سخط خداوند متعال و نارضایتی اهل بیت نشود و تحت هیچ شرایطی، محبت به زن و فرزند را مقدم بر محبت به خدا نگردانند. رسول اکرم (ص) به ابن مسعود توصیه فرموده است: مبادا مهر و محبت نسبت به زن و فرزند، تو را وادارد که در محیط گناه قدم بگذاری و دامن خویش را به حرام بیالایی^۲ (مجلسی، ۱۴۱۳ ق، ص ۱۳۸).

1. Izzard

۲. قال رسول الله (ص) یابن مسعود لا تحملن الشفقة علی اهلک و ولدک علی الدخول فی المعاصی و الحرام

۶-۱-۱-۲. مشورت کردن

اداره خانواده بدون موافقت و همراهی اعضای آن به ویژه همسر دشوار است. بنابراین راه درست و مناسب، همفکری و مشورت با اعضاست حتی در مواردی که تصمیم‌گیری با شوهر است، وی بهتر است با توجه به آرا و نظر اعضای خانواده و مشورت با آنها تصمیم بگیرد (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۲۰۱). در خانواده رقابتی، هر یک از طرفین سعی دارند مانند دو رقیب از هم پیشی بگیرند؛ لذا در این نوع خانواده‌ها زن‌سالاری و مردسالاری حاکم می‌گردد که هر دو عضو خانواده محکوم به شکست هستند. ولی در خانواده مشارکتی، زن و مرد برای یکدیگر ارزش قائل شده، در مسائل خانواده با هم مشورت نموده و سبب اتخاذ تصمیم‌های منطقی و همچنین همدلی بیشتر می‌گردد. از این رو قرآن کریم در رابطه با مشورت بین همسران فرمود: «وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ» (طلاق، ۶) در کار فرزند میان خود به نیکی مشورت و سازش کنید.

۷-۱-۱-۲. فروتنی

ضد صفت کبر تواضع است و آن عبارت است از شکسته نفسی که نگذارد آدمی خود را بالاتر از دیگری ببیند و لازمه آن کردار و گفتاری است که دلالت بر تعظیم دیگران و اکرام ایشان می‌کند. (نراقی، ۱۳۸۹، ص ۳۰۵). در فرهنگ اسلامی نیز بارها بیان شده است که فروتنی انسان در برابر دیگران اگر تنها به دلیل عبودیت و اطاعت از فرمان الهی باشد نه تنها موجب تضعیف نفس نخواهد شد بلکه موجب افتخار انسان نیز می‌گردد یعنی مؤمن فروتنی را عبادت خدا می‌داند و به آن افتخار می‌کند (نجفی، فقیهی و رهنما، ۱۳۹۴، ص ۹۹).

۸-۱-۱-۲. شوخ طبعی

عام‌ترین کارکرد طنز و شوخی در سیره پیامبر گرامی اسلام (ص) ایجاد الفت و محبت در قلب مخاطب است (فدایی و فلاح، ۱۳۹۴). شوخی و طنز از لحاظ روانی و درونی، نیرویی در گوینده و مخاطب ایجاد می‌کند که با القای خلیات مثبت و زدودن غبار حاصل از منفی‌بافی ذهنی و روانی و حتی خلیات منفی، انبساط درونی و شادی را برای هر دو طرف ارتباط به ارمغان می‌آورد. در اینجا تذکر این نکته ضروری است که طنزی که آلوده به تحقیر و تمسخر است هرگز نمی‌تواند انبساط درونی ایجاد کند؛ بلکه موجب انقباض درونی و کدورت طرفین می‌گردد. بنابراین شرط اساسی فعلیت این کارکرد تحقق راهبردها و اصول اخلاقی در طنز و شوخ طبعی است (فدایی

و فلاح، ۱۳۹۴). برخی مؤلفان به مکانیزم اثرگذاری شوخ طبعی و بذله گویی در پیشگیری و کاهش تنیدگی اشاره نموده و معتقدند بذله گویی و لطیفه‌ها بیانی نمادین از فشارهای درونی افراد بوده و تا حدود زیادی می‌تواند از آثار منفی تنش‌ها و ناکامی‌های زندگی جلوگیری کند (سالاری فر، شجاعی، موسوی اصل و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۶۸). کسی از افزایش بلغم نزد امام صادق (ع) ابراز ناراحتی کرد حضرت فرمود: آیا کنیزی داری که تو را بخنداند؟ پاسخ داد: خیر. حضرت فرمود: چنین کنیزی بگیر؛ زیرا ازدواج با چنین زنی بلغم را می‌زداید^۱ (کلینی، ۱۳۹۳، ص ۳۳۶).

۹-۱-۱-۲. غیرتمندی مرد

غیرت یک شرافت انسانی و یک حساسیت انسانی است نسبت به پاکی و طهارت جامعه. انسان غیور همان طور که راضی نمی‌شود دامن ناموس خودش آلوده گردد، راضی نمی‌شود دامن ناموس اجتماع هم آلوده شود؛ زیرا غیرت غیر از حسادت است؛ حسادت یک امر شخصی و فردی و ناشی از یک سلسله عقده‌های روحی است، اما غیرت یک احساس و عاطفه نوع بشری است (مطهری، ۱۳۸۷ ص ۵۷). غیرت به صورت صحیح و معتدل و مثبت یک نیروی دفاعی عظیم است و تمام نیروهای ذخیره وجود انسان را به حرکت در می‌آورد و گاه یک انسان غیور، تحت تأثیر عامل غیرت، نیرویی به اندازه ده انسان پیدا می‌کند و تا حد ایثار و فداکاری ایستادگی نشان می‌دهد (شریعتی، ۱۳۹۵، ص ۲۱۱). یکی از زمینه‌های بروز اختلافات در خانواده‌های مسلمان حساسیت زن و مرد به ویژه شوهر درباره روابط همسر با نامحرمان است. در متون اسلامی این حساسیت مرد با عنوان غیرت امری لازم شمرده شده است (سالاری فر، ۱۳۹۵، ص ۲۲۰) امام صادق (ع) می‌فرماید: خداوند غیور است و هر غیوری را دوست دارد و به خاطر غیرتش تمام کارهای زشت را اعم از آشکار و پنهان تحریم فرموده است^۲. «(کلینی، ۱۳۹۳، ص ۵۳۵)

۱. عن ابی عبد الله علیه السلام انه شكا اليه البلغم فقال: امالك جاريةً تضحك؟ قال: قلت لا. قال: فاتخذها فان ذاك يقطع البلغم

۲. ان الله غيورٌ يحبُّ كلَّ غيورٍ ولغيرته حرم الفواحش ظاهرها وباطنها

۱۰-۱-۲. پرهیز از آزار زبانی و فیزیکی

زبان، کوچک‌ترین عضو فعال بدن است که اگر در اختیار عقل نباشد و تربیت نشود امکان دارد بزرگترین گناه را همچون دروغ، تهمت تحقیر دیگران و... مرتکب شود. از آنجا که زن و شوهر، بیشتر وقت خود را در کنار یکدیگر می‌گذرانند، باید به‌طور جدی مراقب زبان خویش باشند و نه تنها با بدزبانی سبب رنجش دیگری نشوند، بلکه همواره با سخنان حکمت آمیز، منطقی و شیرین، دل یکدیگر را به‌دست آورده و اسباب انبساط خاطر همسر خود را فراهم نمایند. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید نباید قومی قوم دیگر را ریشخند کند شاید آن‌ها از این‌ها بهتر باشند و نباید زنانی زنان دیگر را. شاید آن‌ها از این‌ها بهتر باشند و از یکدیگر عیب مگیرید و به همدیگر لقب‌های زشت مدهید. چه ناپسندیده است نام زشت پس از ایمان و هر که توبه نکرد آنان خود ستمکارند. *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ* (حجرات، ۱۱).

تنبيه بدنی همسر عواطف وی را ضایع و نفرت و بدبینی ایجاد می‌کند. همچنین دلبستگی زن به زندگی را کمرنگ می‌سازد و تبدیل به عقده روانی می‌شود و زن به مرور زمان از چنین مردی نفرت پیدا می‌کند (پناهی، ۱۳۹۴). از این رو رسول اکرم (ص) فرمودند: هر کس به صورت زنش سیلی بزند، خداوند به مالک دوزخ دستور می‌دهد تا در آتش جهنم هفتاد سیلی بر صورت او بزند.^۱ (نوری، ۱۴۲۹ ق، ص ۲۵۰).

۱۱-۱-۲. همنشینی با خانواده

اولین مؤلفه روابط نزدیک بین همسران کنار هم بودن و تماس‌های فیزیکی است. در قرآن برای اشاره به نزدیکی فیزیکی کلماتی مانند (مباشرت) به معنای تماس بدنی و جسمی دو نفر و نیز (لباس بودن برای هم) به کار رفته است (آذربایجانی و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۱۵۸) پیامبر اکرم (ص) برای نشان دادن اهمیت همنشینی با خانواده، آن را با عبادت پرفضیلتی همچون اعتکاف مقایسه

۱. فای رجل لطم امراته لطمه، امرالله عزوجل مالک خازن النیران فیلطمه علی حر وجهه سبعین لطمه فی نار جهنم